

AZ ISMERETLEN AMERIKAI MAGYARSÁG

ÍRTA

MÁTHÉ ELEK

BUDAPEST

1942

Különnyomat
a Magyarságtudomány I. évfolyamának 4. számából

Felelős kiadó: Dr. Máthé Elek.
3890. Franklin-Társulat nyomdája. — vitéz Litvay Ödön.

AZ ISMERETLEN AMERIKAI MAGYARSÁG.

Minket nem szavak, nem jelszavak, nem jelvények, nem mivoltunknak mestersége, üres definíciói kapcsolnak össze, hanem nemzedékek öntudata, akarata és hagyományai. — Teleki Pálnak a Magyarok II. Világkongresszusán elmondott beszédéből, 1938. augusztus 16.-án.

A magyar fajta jelentős hányada még mindig az ország határain kívül él. A történelmi Magyarországnak idegen uralom alatt maradt részein nagyobb és összefüggő csoportokban már csak Dél-Erdélyben találunk magyarokat. De a történelmi országhatárokkal közvetlenül határos területeken, városokban és falvakban egyaránt még mindig népes, több ezres, sőt tízezres lélekszámú népcsoportok élnek.

Érthető és helyes is, hogy az ország közvéleménye fokozódott mértékben fordul a magyarságnak ezek felé a szétszóródott tagjai felé. A nagy európai nemzetek közül éppen a velünk baráti viszonyban álló olasz és német nemzet az, amelynek legnagyobb, az anyaország területéről kivándorolt kisebbségei élnek, elvegyülve más országok lakosai között. Azok a sokszor tudományos pontossággal kiépített módszerek, ahogyan Olaszországban és Németországban részben társadalmi, részben kormányhatósági úton intézik idegenbe szakadt honfitársaik ügyét és sorsukkal törődnek, például és tanulásul szolgálhatnak nekünk, magyaroknak is,

Mert bizony ezen a téren nálunk igen kevés történt és már eddig is sok jóvátehetetlen mulasztást követtünk el. Dolgozik ugyan egy kisebbségtudományi intézetünk a pécsi egyetem mellett és személy szerint Flachbart Ernő, a nemzeti kisebbségi kérdéseknek kisebbségi sorsban, az egykori Csehszlovákiában nevelődött szaktudósa igen sokat tett a kisebbségi sorsban élő magyarság problémáinak tudományos felkutatásáért. De azért mégis azt kell mondanunk, hogy ennek az egész kérdés-komplexusnak a feldolgozása összefüggő egészként és tudományos rendszerességgel még a jövő feladatai közé tartozik.

Míg azonban a szegély-kivándorlás révén elszakadt magyarság, így első sorban az ó-romániai területeken letelepedett magyar csoportok megismerése körül folkloristáink és etnográfusaink legalább egy-egy részletkutatás formájában tettek valamit, *a tengerentúlra került és a két Amerikában letelepedett magyarság sorsa és élete majdnem teljesen ismeretlen terület*, mind a megfelelő szaktudományok, mind természetesen a magyar közvélemény előtt. Pedig ha a többi világrészbe kiszakadt és számszerint jelentéktelenül kicsiny magyarságot figyelmen kívül hagy-

juk is, ¹ az angolszász és latin Amerikában élő, összesen mintegy 750—800,000 főnyi magyarság ma a magyarság legnagyobb nemzeti kisebbségévé lett.

Földrajzi adottságok szerint az amerikai kontinensen letelepedett és ott élő magyarságot legcélszerűbb három csoportba osztani. Legrégebben letelepedett, legnépesebb és legszervezettebb életet él az Amerikai Egyesült Államok hatszázezer főre tehető magyarsága. Sokkal újabb keletű a másik két, Amerikában letelepedett magyar csoport kivándorlása. A latinamerikai államokban élő magyarság számát vitéz Nagy Iván ² legfeljebb 65 ezer lélekre becsülte tíz évvel ezelőtt. Ez a hatvan-hatvanötezer főnyi magyar tömeg legnagyobb részben a két világháború között a trianoni békeszerződés által Magyarországtól elszakított területekről vándorolt ki. Brazília³ Sao Paulo államában élnek legnagyobb számmal, de kisebb-nagyobb csoportok jutottak belőlük Mexikótól—Argentínáig, a legtöbb közép- és délamerikai államba. Hogy mennyire nem törődik senki ennek a mégis csak jelentékenyen nagy, egy-egy tekintélyesebb vidéki városunk lélekszámával felérő magyar csoportnak a sorsával, arra jellemző, hogy míg Pogány Kázmér egy természetszerűleg felszínes és pontatlan évkönyvi cikkében⁴ húszra teszi a Chilében élő magyarok számát, Krisztics Sándornak egy igényesebb, de nem sokkal alaposabb kimutatása⁵ ezerre. A két adatra vitéz Nagy Iván ezt jegyzi meg: Nem hisszük, hogy számuk elérné a 200-at.

A délamerikai magyarsággal idehaza a legélénkebb kapcsolatot a Magyarok Világszövetsége tartotta fenn leginkább levelezés útján, de az Egyesült Államoknak a háborúba történt belépése után Magyarországnak minden közvetlen postai kapcsolata megszűnt, nemcsak Észak-, hanem Dél-Amerikával is. Még legtöbbit lehetett hallani a brazíliai magyarságról a sao-paulói kis református egyház lelkészének, Apostol Jánosnak tevékenykedéséből, akit a Magyarországi Református Egyház Egyetemes Konventje küldött ki az ottani magyar reformátusok

¹ Vitéz Nagy Iván «A magyarság világstatisztikája» című 1931-ben megjelent könyvében az Afrikában élő magyarok számát 2000-re becsüli. Ázsiában háromezer és néhány száz, Ausztráliában kétszáz és egynéhány magyar él.

² Id. m., 41—43. 11.

³ Braziliáról magyar nyelven legújabbban St. Zweig könyvének (A jövő országa. Béta irod. Rt. kiadása, Budapest, 1942. 310 old.) fordítása jelent meg. Sem a kiadó, sem a fordító nem tartotta szükségesnek, hogy bármilyen rövid függelékben is, de megemlékezék a Braziliában élő mintegy 40 ezer lelket számláló magyarságról. Mentségükre szolgálhat, hogy erre vonatkozólag adatot sehol nem is találhattak volna. Nagy Iván, a latinamerikai magyarságról írva, egyetlen magyar nyelven megjelent tanulmányt említ, amely ennek 60 ezer főnyi magyarságnak, közelebről a brazíliai magyaroknak a sorsával foglalkozik, Albrecht kir. hercegnek a Magyarság 1930—31-i évfolyamában megjelent «Két hónap Délamerikában» című cikkét, illetve cikksorozatát.

⁴ Hány millió magyar él külföldön? A «Magyarság» évkönyve az 1929. évről. 19—43. old.

⁵ A külföldi magyarság szociográfiai nyilvántartása. A Budapesten 1929. augusztusában tartott Magyarok Első Világkongresszusának leírását tartalmazó és 1930-ban megjelent kötet (Athenaeum) 312—19. lapjain.

lelki gondozására és akitől egy-egy híradás eljutott időnként a magyar sajtó nyilvánossága elé, mint felvillanó képek a nagy délamerikai kontinensen magukra hagyottan élő magyar szórványok életéről.

A kanadai magyar kivándorlás és letelepülés is csak az 1920-as években kezdődött. Vitéz Nagy Iván a kanadai magyarság lélekszámát ötvenezerre tette 1931-ben és ez a szám az utóbbi kilenc-tíz évben, a második világháború kitöréséig lényegesen alig módosulhatott. Kanada, éppen úgy, mint délen Kuba szigete, ahol ma is élhet négy-ötezer magyar ember, sokszor átmeneti állomásnak számított. Kanadában a bevándorlást nem akadályozták meg olyan kérlelhetetlen kvóta-törvények, mint az Egyesült Államokban és az ideérkezők jelentős hányada, hacsak tehette, tovább vándorolt a nemcsak jobb kereseti lehetőségeket, hanem kényelmesebb, civilizáltabb életkörülményeket ígérő Egyesült Államokba. A kanadai magyarság élete is nagyon szervezetlen, egyetlen ponttól, az egyházi élettől eltekintve. A keresztyén egyházak, különösen a két protestáns egyház, a reformátusok és evangélikusok, leginkább az Egyesült Államokbeli magyar egyházak állandó támogatásával, még legjobban együtt tartják a legnagyobb részben elszórt, farmközösségekben élő kanadai magyarokat.

Ha az eddig elmondottakat figyelembe vesszük, azt kell mondanunk, hogy a hatalmas amerikai kontinensen (az Egyesült Államok kivételével, ahol a kivándorolt és megtelepedett magyarság többsége szervezettebb csoportokban tömörült) legalább 120—130 ezer magyar él csaknem teljesen magárahagyott szórványokban. Ha a háború és a háborút nagy valószínűséggel követő nemzetközi zűrzavar még évekig elhúzódik, nehéz, majdnem megoldhatatlan feladat lesz ennek az «elhanyagolható mennyiséginek mégsem nevezhető, százezernél bizonyosan több, szülő hazája és fajtája közösségéből kiszakadt magyarnak még a számbavétele is, hazahozatalukról és visszatelepítésükről nem is beszélve.

Mi ez alkalommal nem róluk, hanem az Egyesült Államokban élő, mintegy hatszázezer főnyi magyarságról, az ő életükkel, sorsukkal, és jövőjükkel összefüggő kérdésekről akarunk szólni. Az «ismeretlen» jelzöt rájuk is nyugodtan alkalmazhatjuk, ha talán nem is olyan mértékben, mint Kanada és Latin-Amerika szétszóródott és jelentős részben már is elkallódott, de még mindig valószínűleg százezer főnél több, szórványokban élő magyarságára.

Bármennyire bántó is a magyar közvélemény közönye az amerikai magyarság sorsa iránt, ez a közöny sok tekintetben érthető és természetes. A nyolcvanas évek és az első világháború kezdete között kivándorolt sok százezer főnyi, sőt az egész Monarchia területét véve számításba, több milliós tömeg egy évtizedekig elhúzódó és tartósan soha nem javuló gazdasági pangás következményeképpen vette kezébe a vándorbotot. Elindultak és nekivágtak az óceánon túl reájuk váró nagy bizonytalanságnak, abban a sok esetben valóra is vált reményben, hogy odaát az itthoni reménytelen nyomorúság helyett az ő viszonyaikhoz, képestről bőség, sőt ha szerencséjük lesz, meggazdagodás vár reájuk. Ha a szociológus tudományosan megalapozott szemléletével nézzük és ítéljük meg az európai kontinensről a napóleoni háborúk vége és az

első világháború kezdete között majdnem száz évnyi időközben az Amerikai Egyesült Államok területére átözönlött munkás- és paraszt proletártömegek sorsát és helyzetét, nyugodtan megállapíthatjuk, hogy ezek a tömegek nemcsak Magyarországon, hanem mindenütt, a nemzeti közösségek kivetett — *outcast* — páriái voltak.

Nem akarjuk ezzel azt állítani, hogy a nyolcvanas- vagy a kilencszáztíz-es évek magyar közvéleménye még időnként sem ébredt volna rá arra a nemzeti veszedelemre, amelyet az amerikai kivándorlás évtizedeken át szűnni nem akaró érvágásai jelentettek. De az ilyen ráébredések egyrészt nagyon szórványosak voltak, másrészt rendszerint nem a politikai hatalom és a gazdasági javak birtokosait nyugtalanították. Azt sem szabad elfelejteni, hogy a nyolcvanas és kilencvenes években, de még a század elején is, egészen más volt a népesedési helyzet Európaszerte, mint manapság. A születési arányszám komoly visszaesése egyedül Franciaországban mutatkozott. Magyarország népesedési arányszáma ezrelékekben kifejezve, hatvan-hetven évvel ezelőtt csaknem kétszerese volt a mostaninak és az egyke csak néhány eldugott baranyai vagy somogyi vidéken, de ott is csak szórványosan jelentkezett.

Igy aztán nem lehet csodálni, hogy az «ország urai»-nak különösebb gondot nem okozott, mikor zsúfolt kivándorló vonatok szállították a hajózási vállalatok ügynökei által összetoborzott szegény, kenyérgondokkal küzdő agrár-proletárok ezreit a feudális nagybirtokok nyomására a szegénynél is szegényebb vidékekről, Fiume vagy Hamburg fele.

Kende Géza «Magyarok Amerikában» című kétkötetes művében ¹ beszél el, hogy mikor az amerikai magyarság 1891-ben memorandumot intézett a budapesti kormányhoz, hogy küldessen legalább egy magyarul tudó konzult a new yorki osztrák-magyar főkonzulátusra, a magyar kormány vagy nem tudta vagy nem akarta elintézni az amerikai magyarság kérését. Mindössze annyi történt, hogy Havemayer tiszteletbeli konzul írónaknak alkalmazott egy Stern Gyula nevű magyarországi származású és magyarul beszélő férfiút.

De azután jellemzőek az itthoni hivatalos köröknek a kinti magyarsággal szemben mutatott viselkedésére a következő esetek is, amelyeket Kende Géza könyvének részben ugyanabban, részben a következő fejezeteiben beszél el. Egy évvel a balul sikerült magyar konzul-kérés után, 1892-ben meghalt Baross Gábor kereskedelmi miniszter. A new yorki Magyar Egylet rendkívüli gyűlést hívott össze és a gyűlésen az elnök gyászbeszédet tartott. Majd részvétáviratot küldtek a kormánynak és táviratukat az akkori miniszterelnök, Szapáry Gyula gróf, a következő szövegű levélben köszönte meg :

Tisztelt Elnök Úr!

A new yorki Magyar Egylet és Műkedvelő Társulat Baross Gábor m. kir kereskedelmi miniszter úr elhunytá alkalmából nyilvánított

¹ «Magyarok Amerikában». Az amerikai magyarság története. A Szabadság kiadása. Cleveland, 1927. II. kötet, 445 kk.

részvétéért szíveskedjenek a magyar kir. kormány őszinte köszönetét kifejezni.

Budapest, 1892. május 16-án.

Gróf Szapáry Gyula, miniszterelnök.

Amennyire üres és semmitmondóan konvencionális ez a gyámoltalanul megfogalmazott néhány sor, annyira világosan elárulja, hogy a kilencvenes évek «magyar kir. kormányai»-nak mindenre volt inkább gondja, mint hogy az ország határát szinte minden héten százas vagy ezres csoportokban elhagyó kivándorlók sorsával odaát, az óceán túlsó felén sokat törődjenek.

Gyenge mentség, amelyet Kende Géza, az amerikai magyar szerző felhoz, hogy a kinti magyarság azért nem volt kedves az itthoni kormányoknak, mert azoknak «nem Ferenc József, hanem Kossuth Lajos, nem Tisza Kálmán, Széli Kálmán, Khuen-Héderváry meg Tisza István, hanem Apponyi Albert, Justh Gyula, Kossuth Ferenc, Ugrón Gábor, Bartha Miklós volt az ideáljuk», mert hiszen a magyar kormánynak olyan egyetemesen magyar ügyet, mint a külföldre szakadt magyarsággal való törődés kötelességét semmiesetre sem lett volna szabad pártszempontok szerint elvégezni, vagy vele nem törődni.

Különböen valószínűleg közelebb áll az igazsághoz, hogy a kormányköröknek ebben a kérdésben mutatott álláspontját nem is annyira politikai szempontok irányították, mint az, hogy ezt az egész ügyet félvállról, nemtörődomséggel kezelték. Jellemző erre a minden rosszakarat nélküli, de éppen az őszinte érdeklődés hiányában langymeleg álláspontra, ami Tisza Istvánnal történt első miniszterelnöksége idején, 1904-ben. 1904 februárjában Baltimore üzleti negyedében tűz pusztított. Február 14-én Washingtonból keltezett táviratot közölt a sajtó, amely szerint Tisza István magyar miniszterelnök a tűzvész következtében inségbe jutott magyar állampolgárok felségélyezésére 3000 koronát adományozott. Igen, de a baltimore-i tűzvésznek nem voltak magyar inségesei! Annak, aki csak némileg is tisztában volt azzal, hogy az Egyesült Államokba kivándorolt magyarok milyen amerikai városokban és vidékeken telepedtek le, jól kellett tudnia, hogy Baltimore-ban soha nem laktak, ma sem laknak még kisebb számban sem magyar települők. Az amerikai magyar újságok — jegyzi meg a kis tanulságos történet végén Kende Géza — törték a fejüket, mit fog csinálni a baltimore-i konzulátus ezzel a magyarok részére szánt pénzzel. De hiába törték a fejüket, ma sem tudja senki, mi történt a magyar kormány ügyetlenül gyakorolt játékonyságával.

Nem sok szerencsájuk volt a kilencszázas években az amerikai magyaroknak az óhazái ellenzéki politikával és politikusokkal szemben. Mikor 1906-ben megtörtént a nagy alkotmánysérelem és az uralkodó új választások kiírása nélkül, királyi biztossal oszlatta fel az országgyűlést, az amerikai magyarokon hihetetlen izgalom vett erőt. Új negyvennyolcat vártak és komolyan készülődtek arra, hogy ha újabb szabadságharc tör ki, emberrel, fegyverekkel és pénzbeli segítséggel sietnek a szabadságért és függetlenségéért küzdő Magyarország megsegítésére.

Clevelandben megalakult az Amerikai Magyar Szövetség és első dolguk volt, hogy a megalakulásról hosszú kábeltáviratbari Kossuth Ferencet értesítsék. «Szózat Amerika Magyarjaihoz» címmel terjedelmes röpiratot bocsátottak ki. Ma már kopott, üresen hangzó páthosznak tűnik fel, de akkor bizonyosan őszinte indulatok rejteztek a kiáltvány szavai mögött.

Jusson eszetekbe, hogy Magyarország áldott földjének minden göröngyét a nép verejtéke s a szabadságért, függetlenségért elesett hősök vére szentelte meg, — olvassuk a kiáltványban. — Emlékezzetek a szülőhaza dicső vértanúira, a szabadság és a népjog ádáz ellenségének, az önkényuralomnak áldozataira!

— Ahol napsugár, ahol madárcsicsergés, ahol leánydal volt, ott majd sötétség, némaság és láncsörgés lesz. A Rákócziak és Kossuthok lelke nem nyugodhat, mert a véráztatta földben porladók sírja felett gonosz önkény tapos.

Amerika magyarjai! Ti mindezeket nem fogjátok eltérni, ezért segítségére fogtok sietni egy szenvedő nemzetnek, a ti véreiteknek.

Ez történt márciusban. Egy hónappal később, április 9-én Kohányi Tihamér, a clevelandi «Szabadság» szerkesztője, a nagy megmozdulás legfőbb irányítója, hosszabb kábeltáviratot kapott Apponyi Alberttől. A távirat a koalíciós kormány megalakítását jelentette be. Az izgalom elcsendesedett és a nagy meglepetés csak hónapok múlva, 1907. februárjában következett. Ezt már nem kábeltávirat jelentette be, hanem a Budapestről, érkező napilapok, amelyek szürke politikai hírt közöltek, jelentvén, hogy Kossuth Ferenc kereskedelmi miniszter a Clevelandben, Kohányi Tihamér szerkesztésében megjelenő «Szabadság» című napilaptól a postai szállítás jogát a magyar szent korona országai területén megvonta.

A szomorú az, hogy a koalíciós kormány miniszterei, maga a miniszterelnök, Wekerle Sándor, de Kossuth Ferenc vagy Andrássy Gyula sem ismerték az amerikai magyarságot és sorsa iránt komoly érdeklődést sohasem mutattak. Az egyetlen Apponyi Albert ismerte őket, mert kétszer is járt közöttük. Először 1904-ben, mikor a st.-louisi világkiállítás alkalmából a Mississippi mellett fekvő amerikai városban ülésezett az Interparlamentáris Unió kongresszusa és ezen a magyar országgyűlés is népes küldöttséggel vett részt. Másodszor akkor járt Apponyi az Egyesült Államokban, amikor 1911-ben az amerikai világbékeegyesületek négyhetes előadó körútra hívták meg. Apponyi angolnyelvű előadásai közben időt szakított magának, hogy néhány napra ellátogasson a legnépesebb amerikai magyar közösség, a clevelandi magyarok körébe is.

A legnagyobb baj az óhazái és a kivándorolt magyarság közötti szerves, intézményekben megalapozott, élő kapcsolatok tudatos és tervszerű kiépítésének hiánya volt, már 1914 előtt is és a két világháború között eltelt években is egészen addig, míg 1939 őszén a második világháború kitörése újra előbb mérhetetlenül nehezzé, majd az Egyesült Államoknak a háborúba való belépése óta teljesen lehetlenné tett minderi közvetlen érintkezést az odakint élő magyarsággal. Tetézi a bajt, hogy amint az 1914—1918-as világháborúban is történt, a kinti

magyarságnak most is a velünk ellenségesen szembenálló táborba szorulva kell átélni a béke helyreállításáig tartó nehéz éveket. Sőt a helyzet ilyen szempontból még rosszabbodott is, mert 1914—1918-ban az amerikai magyarság túlnyomó, többsége még az itthon született, első nemzedékbeliékből került ki, akiknek élete soha nem tudott teljesen hozzásimulni, maradéktalanul akklimatizálódni fogadott, második hazájukhoz. Most pedig az első nemzedékbeliek évről-évre öregedő csapatában a halál mind pótolhatatlanabb hiányt okozó rendeket vág és ha a szabad érintkezés lehetősége soká, esetleg hosszú évekig elhúzódik, féltő, hogy az el nem végzett szervezői munka következtében a kinti magyarság éppen magyar voltában és fajtájához fűződő érzéseiben fog jóvátehetetlen károkat szenvedni.

Úgy érzem, közelebről meg kell világítanom, mire gondoltam, amikor az óhazai és a kivándorolt magyarság közötti, szerves, intézményekben megalapozott, élő kapcsolatok tudatos és tervszerű kiépítésének hiányát panaszoltam. Jelenti ez a panasz azt, hogy az itthoni és a kivándorolt magyarság között — gondolok elsősorban a félmillió fölötti Egyesült Államokbeli magyarságra — a közösségi érintkezés véges-végig, egészen az 1938 augusztusáig, tehát közvetlenül a nagy kapuzárást jelentő 1939-es világháború előttig, nem volt más, mint akár itthon, akár odaát Amerikában lejátszódott alkalmi találkozások sorozata. Ezek a találkozások mindig igen «lelkes» hangulatban folytak le ; a szónokok bizonyosan unos-untalan szájukban hordozták, vagy ahogyan a nyegle újságíró nyelvhasználat kifejezi : hangoztatták volna a sorsközösséget «az idehaza élő és a határokon túlra szakadt» magyarok között, ha már akkor is ismerték és használták volna ezt a politikai veretű, sokat mondó és keveset jelentő kifejezést.

Az óhaza és az óceánon túlra szakadt magyarok között az első találkozásra a milléniumi ünnepek nyújthattak volna jó alkalmat. Sokáig fájó sebe maradt a kinti, már akkor is több százezer főnyi magyarságnak, hogy az ünneplő, hivatalos Magyarország még csak tudomást sem vett róluk. Meghívót sem kaptak, hivatalos kiküldötteik sem voltak ott a budapesti ünnepeken, pedig az amerikai magyarságnak akkor már voltak egyesületeik, amelyek ilyen ünnepségen képviselhették volna őket.

Az első testületi kapcsolatot az óhaza és a kinti magyarság között az a nemzeti dísz-zászló jelentette, amelyet az Országos Nemzeti Szövetség küldött az amerikai magyaroknak 1902-ben. A kezdeményezés akkor sem itthonról, hanem az amerikai magyaroktól indult ki. Bár senki sem kérte őket, ők maguk jelentősebb összeget gyűjtöttek Vörösmarty-nak a budapesti Gizella-téren felállítandó szobrára és ezt a pénzt az imént már említett Kohányi Tihamér szerkesztő hozta el Budapestre 1901-ben. Kohányi felkereste az Országos Magyar Nemzeti Szövetség vezetését és a velük folytatott beszélgetés közben merült fel az a gondolat, hogy az amerikai magyarok áldozatkészségét dísz-zászló küldésével kellene viszonyozni. Nem is volt talán egészen véletlen, hogy ezt a «lelkes», de meglehetősen tartalmatlan gondolatot mindenki másnál inkább Rákosi Jenő karolta fel, aki a Szövetség igazgatósági ülésén az

egykorú jegyzőkönyv tanúsága szerint különösképpen helyeselte az elgondolást. — Bele kell vinni a mozgalomba azt az elvet — mondta Rákosi —, hogy a lobogó nemzedékről-nemzedékre szálljon s ki ne lobbanjon belőle az az érzelem, az a tudat, az a szellem, amely azt létrehozta és Amerikába kísérendi.

A zászló elkészült és elbúcsúztatása Budapesten a Vármegyeháza dísztermében történt. Olyasmi volt ez az ünnepség, amit fényes társasági eseménynek szokás nevezni. Kétszázhuszan vertek be zászlószeget, elsőnek a hercegprímás nevében Majláth püspök. Volt alkalmi óda, amelyet Szécskay György, a zászlót küldő egyesület fiatal titkára írt és szavalt el. Szécskay két évvel később maga is amerikai magyar lett és 1927-ben, mikor Kende Géza könyvét megírta, még odakint volt. Valami névtelen költő, valószínűleg már akkor is avultas stílusban, négysoros hexameteres epigrammát szerkesztett, amelyet a zászló rézgömbjére véstek rá. A vers így szólt :

Ősi Turul! Te valál vezetője vitéz eleinknek,
S a Duna partjainál honra talált a magyar!
Oh! De a tengereken túl hány magyar él ma hazátlan,
Szállj Turul és te vezesd vissza hónukba megint !

A zászlót az egyesület elnöke, Zseni József vitte el Amerikába. Augusztus 17-én indult Budapestről és New Yorkba szeptember 30-án érkezett meg. Az amerikai magyarság New Yorkban megható és impozáns ünnepséget rendezett a hazuról érkezett zászló fogadtatására, de azért ez sem volt egyéb, mint — ünnepség. A zászlót a Bridgeporti Szövetség vette át megőrzésre, azzal, hogy évről-évre másik magyar egyesület veszi át. A lelkesedés hamar lelohadt. Huszonöt évvel később, 1927-ben, mint Kende Géza írja, a zászlót egy kis vidéki város, a Pittsburgh melletti Homestead Magyar Önképzőkörének helyiségében őrizték.

Hasonló módon meddők voltak az óhazái és a kinti magyarság más, alkalmyszerű találkozásai is. Az Interparlamentáris Unió st. louis-i kongresszusán résztvevő magyar törvényhozók clevelandi látogatásáról már szóltunk. Mikor Kossuth Lajos születésének századik évfordulóján, 1902-ben, az amerikai magyarság Clevelandben szobrot állított Kossuthnak, Magyarországon egyetlen társadalmi egyesületnek, sőt a Kossuth nevét viselő függetlenségi pártnak sem jutott eszébe, hogy az amerikai magyarság nagy ünnepén képviseltessék magukat.

Üres és meddő tömeg-ünnepelés, szoboravató beszédek és közbeédeken elhangzott pohárköszöntők jegyében folyt le az itthoni és a kinti magyarság két emlékezetesebb találkozója, Budapesten, amikor 1906 szeptemberében az amerikai magyarok felállították Washington György szobrát a magyar fővárosban és 1928-ban New Yorkban, amikor a Hudson folyó mellett elterülő Riverside-on leleplezték Kossuth Lajos szobrát. A new yorki szoborleleplezésre népes magyar zárandokcsoport hajózott át az Egyesült Államokba és ezek jó két héten át véget nem érő bankettezés közben látogatták meg a népesebb magyar telepeket Pittsburghban, Clevelandben, Buffalóban és másutt.

A newyorki magyar zarándoklatnak egy haszna mégis volt. Alapjában véve a kinti és az itthoni magyarságnak ez a nagyobbarányú találkozása irányította rá nagyobb erővel a figyelmet arra, hogy valamilyen szervezet megalakításával irányt kellene szabni a külföldi magyarság életének. Így gyűlt össze egy évvel később, 1929-ben, a Magyarok I. Világkongresszusa. Ez a kongresszus egészséges és életrevaló kezdeményezés lett volna, ha az idők jobban kedveztek volna azoknak a terveknek és elgondolásoknak a megvalósításához, amelyek legnagyobb-részt gyakorlatias érzésű és az anyaországhoz fűző komoly szervezkedés után régóta áhítozó amerikai magyarok vetették fel. De 1929-ben már recsegett-ropogott a húszas évek második felének az a tiszavirágéletű gazdasági világkonjunktúrája, amelyet egy-másfél évvel később valószínűleg elsöpört 1931-ben a világ gazdasági életének a bécsi Kredit-Anstalt bukása által előidézett lavinaszerű összeomlása. A világ gazdasági életének ez a katasztrofális összeomlása, amely — mint azt ma már jól tudjuk — az 1939-es, második világháború előnyitánya volt, súlyosan érintette nemcsak Magyarországot, hanem az amerikai gazdasági élet egész struktúrájának megroppanásával az Egyesült Államokban élő magyarságot is. Így azután a szervezkedés lendülete már a kezdet kezdetén megakadt. Az amerikai magyarságnak éppen az a középosztálybeli, jólét és anyagi biztonság felé törő rétege szenvedett legjobban, amely tartó bázisa lett volna az egész szépen és gyakorlatias okossággal kitervelt szervezkedésnek. Kilenc-tíz évvel később amerikai utamon közöttük járva, magam is személyesen találkoztam és beszéltem igen sok olyan amerikai magyarral, akiknek, kinek tíz, kinek húsz, kinek ötvenezer dollárnyi vagyona veszett oda és semmisült meg hónapok vagy hetek alatt, sőt nem egyszer egyetlen egy napon az amerikai gazdasági életet végigsöpítő pénzügyi összeomlásban.

Így történt azután, hogy mikorra a szervezés munkája újra elindulhatott volna azon a vonalon, amelyre a szervezkedés irányítói 1929-ben ráálltak és 1938-ban Szent István hetében másodszor ült össze a Magyarok Világkongresszusa, az egész munka újra megkésett, mert 1938 nyarán már az ajtón leselkedett az emberiség életére ádáz kegyetlenségellecsapó második világháború. Senkit nem lehet okolni, mert hiszen a harmincas évek kezdettől végig a legnagyobb világpolitikai és világgazdasági bizonytalanságban múltak el. De mégis, azt kell mondanunk, hogy ha a szervezkedés munkájának újrafelvétele csak három-négy évvel korábban történt volna meg és a Magyarok II. Világkongresszusa 1938 helyett 1934-ben vagy 1935-ben gyűlt volna össze, a szervezkedés olyan komoly eredményeket érhetett volna el, hogy az Egyesült Államokbeli tekintélyes magyar kisebbség sokkal felkészültebben várhatta volna és élhette volna át azt a vihart és a nyomában járó megrázkódtatást, amelyet rájuk az Egyesült Államoknak a háborúba való újabb belépése jelentett.

Ezt annál is inkább lehet állítani, mert a Magyarok II. Világkongresszusa, az 1929-ben megtalált helyes elvek mellett megmaradva, a szervezkedésnek olyan jó alapozást adott, amely feltétlenül maradandó értéknek fog bizonyulni, ha majd a munka folytatásához szükséges

tartósan megbékélt és megnyugodott nemzetközi viszonyok megengedik, hogy újra szabadon érintkezhessünk az óceán másik partján élő honfitársainkkal.

Az 1938. augusztus 16—19-én a pesti Vigadóban tartott kongresszus tárgyalásairól kiadott kötet * tartalmazza a Magyarok Világszövetségének alapszabályait és a kongresszus alkalmával benyújtott hetvenöt különböző javaslatot. Az alapszabályok a szövetség célját így határozzák meg : Támogasson a Szövetség minden olyan munkát, amely a külföldön élő magyarok között a magyar nyelvet és kultúrát megőrzi és fejleszti, az összetartást ápolja, az óhaza és a külföldi magyarság között a kapcsolatokat erősíti. (121. old.)

A javaslatok nagy többsége a Szövetség célkitűzésében megfogalmazott alapelvek szellemében olyan intézkedéseket sürget, amelyek közvetlenebbé és valóságosabbá tennék az óhazái és a kinti magyarság közötti kapcsolatokat, könyvek kiadásával és küldésével, minél gyakrabbi személyi érintkezéssel, nem várva a szoborleplezések nehézkes alkalmaira. Jellemző volt már az első javaslatnál az 1928-as Kossuth-zarándok, Vákár P. Artúr régivágású és Borsi Kerekes György, egyik legmodernebb, leghaladóbb gondolkodású amerikai magyar gyakorlatias szempontjának szembenállása. Vakar P. Arthur azt javasolta, hogy «Magyar Amerika örök emlékének fenntartása érdekében Washington és Kossuth szobra mellett egy-egy örökéggő, oszlopos kandeláber helyeztessék el» Borsi Kerekes György hozzászólásában a javaslat kiegészítéseképpen azt sürgette, «hasson oda a Magyarok Világszövetsége, hogy mindazokban a hivatalos és félhivatalos magyar kiadványokban, amelyek az Észak-amerikai Egyesült Államokba... angol nyelven írva kikerülnek, hathatós propaganda mutassa be azt a tényt, hogy a kontinens első Washington-szobrát a magyar nemzet állította fel Budapesten». Hogy mennyire okosan és gyakorlatiasan fogta meg Borsi Kerekes György a kérdést, ezt magam is tapasztaltam. Mikor amerikai utamon amerikai hallgatóság előtt angol nyelven beszéltem, alig volt valami, amivel magyar vonatkozásban jobban Magyarországra tudtam volna irányítani hallgatóságom figyelmét, mint mikor a budapesti Washington-szobrot említettem és azt, hogy a franciaországi és belgiumi első világháborús csataterektől eltekintve, Budapest az egyetlen város, ahol amerikai katonának — Bandholz tábornoknak — szobrot állítottak.

A budapesti kongresszus legkomolyabb és legátgondoltabb megnyilatkozása Kozma Miklósnak augusztus 17-én, a kongresszus tanácskozásainak második napján tartott előadása volt (64—80. o.). Kozma Miklós pontosan meglátta azt, ami hiányzik és amire legnagyobb szükség van, amikor a következő célkitűzést formulázta meg, mint a külföldön élő magyarságért folytatandó munka legfontosabb előfeltételét: «Nem elégedhetünk meg azzal, — mondotta — ha a helyzetismeretünk csak azon a földterületen folyó életre vonatkozik, melyet a magyar hatá-

¹ A Magyarok II. Világkongresszusának tárgyalásai. Budapesten, 1938. augusztus 16—19. A Magyarok Világszövetsége Központi Irodájának kiadása. 185 o. Ár nélkül.

rok kerítenek be. *Átfogó és teljes magyar helyzetismeretre van szükségünk,* és ehhez szervesen hozzátartozik minden határainkon túl élő magyar testvérünknek sorsa és problémái.»

Kozma Miklós a magyar határokon kívül élő magyarság sorsát és problémáit két külön csoportba osztva tárgyalta. Az egyik csoportba tartozik szerinte a békeszerződések által elcsatolt területek magyarsága, a másikba a vüág minden tájára kivándorolt magyarok.

Kozma Miklós a dolgokat józan megítéléssel néző magyar politikus szempontjai szerint látva, legfontosabbnak tartotta annak kijelentését, hogy az országot alkotó magyarság a kivándoroltakkal szemben soha semmiféle olyan követelést ne támasszon, amely őket új hazájukban lelki konfliktusok elé állíthatná. Az ő érdekük és kötelességük, — mondta Kozma Miklós — amit ők is, mi is szemelött tartunk, hogy új hazájuknak leglojálisabb polgárai legyenek.

A külföld magyarságával szemben ez az új magyar program legfontosabbnak a kulturális kapcsolatok fejlesztését tartja, de úgy, hogy előbb «tőlünk elszakadt testvéreink életviszonyait és teljesítményeit alaposan megismerjük.» Éppen ezért vette észre és látta meg Kozma Miklós annak szükséges voltát, ami a megelőző évek legnagyobb mulasztása volt, hogy «gyakori kölcsönös látogatások» tegyék élővé és valóságossá az itthoni és kinti magyarság összetartozandóságának érzését.

Az okos és végre helyes úton elinduló tervekből és szándékokból egyelőre nem lett semmi. Még 1938 koraőszén végigfutott az egész világon az első háborús izgalom, amelyet a müncheni megegyezés után rövid néhány hétre, vagy legfeljebb hónapra nagy megkönnyebbülés követett, míg azután hamarosan ki nem tűnt, hogy München egyetlen súlyos nemzetközi kérdést sem oldott meg és a kitörésre váró világháborútrófát csak ideig-óráig tudta elhalasztani. A budapesti világkongresszusra hazaérkezett amerikai magyarok is háborús izgalom lázában siettek vissza szeptemberben az Amerikába menő és az Európát járt amerikai turistákat hazaszállító túlszűfolt hajókon. Így azután az 1938-i Szent István-év dicséretes és impozánsan magyarányú negmozdulásának csak annyi eredménye lett, hogy az itthoni közvélemény fokozottabb mértékben tudatára ébredt annak a felelőségnek, amelyet — Kozma Miklós szép meghatározását megismételve — az országot alkotó magyarságnak éreznie kell a határokon túl élő magyarok iránt. De, legalább is ami az amerikai magyarságot illeti, a külföldi magyarok helyzetének «átfogó és teljes» megismerésére sor már nem kerülhetett.

Mert bizony az amerikai kontinensen letelepedett és ott élő magyarság sorsát és életkörülményeiket vagy egyáltalában nem vagy csak nagyon hiányosan ismerjük. Nem is ismerhetjük, mert annak feldolgozása, ha a kérdés megismerésének «átfogó és teljes» ismeretére törekszünk, nem lehet egyéni kezdeményezés dolga. Az pedig jólismert tény, hogy ennek a munkának elvégzését 1938-ig egyetlen közösség sem vállotta feladatának vagy reáharuló kötelességének. Helyzetmegismerés szempontjából nem foglalkoztak a külföldi magyarság kérdéseivel a magyar kormányhatóságok sem 1938-ig. Ez természetesen nem jelenti azt, mintha a külföldi magyarság helyzete nem foglalkoztatta volna az illetékes

minisztériumokat. A miniszterelnökségen, a külügyminisztériumban, a belügyminisztériumban és a vallás- és közoktatásügyi minisztériumban külön osztályok foglalkoztak és foglalkoznak ma is a külföldi magyarság ügyeivel. De a teljes helyzetismeret szükséges voltát először csak Teleki Pál ismerte fel. Miniszterelnökségének idején a teljes helyzetkép megrajzoló árasa törekvő munka meg is indult a miniszterelnökségnek egyik, általa szervezett osztályán, de éppen az amerikai magyarságra vonatkozó adatgyűjtés a háborús helyzet miatt lehetetlenné vált.

Igy maradt ismeretlenek a félmillió jóval felüli Amerikában élő magyarság az itthoni közvélemény előtt. Ha mégis valamennyire elfogadható képet akarunk nyújtani az Egyesült Államokbeli, a többi amerikai magyar csoportnál nemcsak sokkal népesebb, hanem messzebbre visszamenő múltjuk és szervezettebb voltuk miatt is sokkal fontosabb magyarságról, a rendelkezésünkre álló források nagyon hiányosak.¹ Felhasználva annak az utazásnak a tapasztalatait, amelyet már háborús viszonyok között tettem az amerikai magyarok között 1940 tavaszán, mégis megkísérlem, ha nem is teljes, de legalább bizonyos mértékben tájékoztatást nyújtó képet rajzolni az Egyesült Államokban élő magyarokról.

Ha könnyen megjegyezhető kerek számokat használunk, azt mondhatjuk, hogy az Egyesült Államokbeli hatszázezerfőnyi magyarságból egyharmadrész él az Atlanti-óceánhoz közeleső partszegélyen, a Connecticut állambeli Bridgeporttól a New Jersey-állambeli Trentonig, mégpedig úgy, hogy az egyik százezer esik New Yorkra és közvetlen környékére, a másik pedig az imént említett két államra, Connecticutra és New Jerseyre. Az utóbbi különben az egyik legmagyarabb az államok közül. Itt a magyarok százalékszámát 1*9%, abszolút számuk pedig 59 ezer, a legutolsó, sajnos, némileg már elavult statisztikai adatok szerint. Ilyen magas százalékszámot még csak Ohióban találunk, ahol abszolút számok tekin-

¹ Az Egyesült Államokbeli magyarság múltjára vonatkozólag legtöbb adatot tartalmaz Kende Gézának már idézett kétkötetes műve. Kár, hogy a mű befejezetlen maradt, a harmadik kötet foglalkozott volna az amerikai magyarság életével 1914 után, ez a kötet azonban nem készült el. Nagy fogyatkozása *Kende Géza* könyvének az index hiánya; így a benne lévő rengeteg adatot csak nehezen lehet megtalálni. — Idehaza, Magyarországon, a mai napig sem jelent meg az amerikai magyar kivándorlás történetét és az amerikai magyarság jelen helyzetét tudományos rendszerességgel feldolgozó munka. — *Vitéz Nagy Iván* «A magyarság világstatisztikája» című könyvében (Budapest, 1931. 52 oldal. Ára 2.— pengő) a 31—43. oldalakon közli az Amerikai Egyesült Államok, Kanada és Dél-Amerika magyarjainak adatait. Közül két letelepülési térképvázlatot is, azonkívül elég részletes bibliográfiát az 1930-ig megjelent és különböző helyeken talált forrásokról. — Az északamerikai magyarság helyzetéről a legújabb forrású helyzetképet *Kosáry Domokos* közölte «Az amerikai magyarság 1941-ben» című és a Magyar Szemle 1942. januári számának 13—21. oldalain megjelent cikkében. — *Sebestyén Endre*, volt amerikai magyar református lelkész, a Hungarian Quarterly 1941 őszi számában (Vol. VII. No. 2. pp. 228—246.) sokoldalú képet ad az Egyesült Államokbeli magyarság helyzetéről. Ezt a tanulmányt lényegesen kibővített alakjában magyar nyelven a «Láthatár» is közölte, illetőleg közli. — E sorok írójának «Amerikai magyarok nyomában» című könyve (Budapest, 1942. Dante könyvkiadó. Az amerikai magyarság települési térképével. 249. l.) beszámoló egy 1940-ben az amerikai magyarok között tett, három hónapig tartó utazásáról és mint útirajz, a könyv tudományos rendszerességgel nem is készülhetett.

tetében is legnépesebb a magyarság és ugyanezek szerint a statisztikai adatok szerint majdnem megközelíti a százezres számot. Ohio állam területén él a legnagyobb és legerőteljesebb magyar közösség, Clevelandben, ahol általában 60 ezerre szokás tenni a városban és közvetlen környékén élő magyarok számát. Számszerint a new yorki magyarok többen vannak, de ebben a hét-nyolcmillió modern Babelben sokkal szét-szóródottabban és szervezetlenebbül élnek, mint az 500—600 ezer lakosú Cleveland magyarjai. Ohióban találjuk azután az Erie-tó partján épült Toledo tízezer főnyi magyarját, akik Bridgeport majdnem kétszerennyi magyarjával együtt a kinti magyarságnak két legösszetartóbb, legjobb megszervezedett csoportját alkotják.

Tovább folytatva az amerikai magyarság letelepülési képét : 250 ezer magyart, az Egyesült Államokbeli magyarság legerősebb csoportjait, abban a szabálytalan háromszögben találjuk meg, amelyet úgy kapunk, hogy az Egyesült Államok területén egyenes vonalakkal összekötjük Pittsburgot, Chicagót és az Erie-tó keleti végénél Buffalót. Égtájak szerint a magyarság letelepülésének déli terminusa Columbus, Ohio állam fővárosa. Nyugaton Chicago a határ, ha csak nem számítják a Wisconsin állambeli és a Michigan-tó partjain tovább nyugatra fekvő Milwaukee városának Magyarországról kivándorolt és még mindig jó magyar érzésű svábjaikat. Északon legmesszebbre a kanadai határon fekvő Michigan állambeli Detroitben találunk nagyobb magyar településeket. Detroit gépkocsigyáraiban dolgoznak a legjobban megfizetett és maguknak legigényesebb életet biztosító, legjobbmódú magyar szakmunkások. A Ford- és a Chrysler-műveknél, már mikor ott jártam 1940 tavaszán, a jó szakmunkás átlagos órabére 1 dollár, 1 dollár 20 cent körül járt. Akkor még heti negyven óra volt a munkaidő, ami a munkásnak heti negyven-ötven dolláros, pengőre átszámítva ezer pengő körüli havi jövedelmet és hetenként két szabadnapot jelentett, péntek délután kezdődő és vasárnap este befejeződő week-enddel!

A többiek — körülbelül százhusz-százhatvanezer — kivándorolt magyar, majdnem teljesen szervezetlen, szórványéletet él a legkülönbözőbb államok területén. Kosáry Domokos adatai alapján érdemes felsorolni ezeket a kisebb csoportokat. Legmesszebbre került a nyugati partvidék, California mintegy hatezer főnyi magyarsága. Ezeknek vannak lapjaik, egyesületeik, és eléggé szervezett egyházi életet is élnek, öteznél kevesebb és ezernél több magyarról tudunk a következő államokban : Missouri, Minnesota, Virginia, Maryland, Massachusetts, Kentucky, Colorado, Texas. Ezernél kevesebb, ötszáznál több a számuk a következő államokban : Nebraska, Washington, Iowa, Észak-Dakota, Montana, Louisiana, Oregon, Tennessee, Dakota.

Az amerikai magyarság nagy többségében jó ösztönökkel választotta meg letelepülési helyét. Lehet, hogy a munkaviszonyok kényszerítő hatására történt, de kétségtelenül helyes döntés volt még a múlt század végén érkezők részéről, hogy otthoni foglalkozásuktól elszakadva, nem földművelő, hanem ipari munkát vállaltak. De ezenkívül még az a másik szempont is közbejátszhatott, amelyre idézett cikkében Kosáry Domokos figyelmeztet: a kivándorlók nagy tömege — írja — a földtelen

parasztnak, nem azért mentek az újvilágba, hogy hazájuktól elszakadjanak. Amerikában csak pénzt akartak keresni, hogy visszatérve, abból itthon földet vegyenek. A statisztikai adatok valóban számszerűleg igazolják a korai kivándorlóknak ezt az általánosan meglévő szándékát : 1908 és 1930 között több, mint 150 ezer magyar anyanyelvű kivándorló tért vissza Magyarországra.

Az otthon utáni vágyakozásnak magam is sok jelével találkoztam, de inkább csak azok között, akiknek sikerült valami kis, bár nem egy esetben tekintélyes összegű, néha húsz-harminc-, sőt ötvenezer dollárnyi vagyont összegyűjteni. Munkás ezek között kevesebb akad. A tízezerdolláros vagy azon felüli vagyonnal rendelkező módos amerikai magyarok legnagyobb része városi kispolgár: pékek, kocsmárosok, hentesek, fűszeresek, temetkezési vállalkozók, ők a nagyon fejlett egyházi és egyesületi élet szereplő emberei és vezetői. Közülük kerülnek ki az egyház-községi elnökök, gondnokok, presbiterek; a betegsegélyző egyesületek helyi megbízottjai, dalárda, egyesületek vagy helyi műkedvelő társulatok vezetői és megszervezői. Bár természetesen a dolláros órabér, amely szakképzett, szakmájában már évtizedek óta dolgozó munkások között inkább szabály, mint kivétel, gyorsan kifejleszti a munkásokban is a kispolgári életmód megszokott attribútumait. Sok a vállalkozónak magát felküzdő munkás is, kisebb gyártelepek tulajdonosai. Chicagóban magam is voltam vendég olyan amerikai magyar házában, aki életét ipari munkásként egy gyárban kezdte és negyvenéves korára már százon felüli munkást — saját állítása szerint lehetőleg mindig magyarokat — alkalmazó gyára volt. A hazavágyódásban legtöbbször szerepel a föld, de inkább csak olyan módon, hogy a hazakészülők vagyonukat pénzzé téve a hazahozott dollárokkal földet szeretnének maguknak venni, hogy annak jövedelméből öregségük éveit csendben eltölthessék. Pontosan az az ösztön dolgozik bennük, mint azokban a fővárosi rendőrökben, posta-, sokban, villamos-alkalmazottakban, akik fiatal korukban apáik földművelő foglalkozását elhagyva, a fővárosba özönlenek, de mihelyt megkapják nyugdíjukat, otthagyják a várost és a föld szava visszahívja őket az elhagyott faluba. A legtöbb amerikai magyar is valami nyugdíjasfélének tudja magát elképzelni az óhazába való visszatérése után. Szépen eltervezi, hogy miután kinn Amerikában pénzzé teszi minden eladható vagyonát, a hazavitt dollárokon vesz magának egy kis földbirtokot, amíg tud dolgozik rajta, ha pedig már nem, bérbe adja és megél a föld jövedelméből.

Bizonyosra lehet venni, hogy mihelyt a most folyó háború befejeződése után a közlekedés újra szabaddá válik Európa és Amerika között, az amerikai magyar közösségeknek ezek a viszonylagosan jómódú, első nemzedékhez tartozó, életkoruk szerint az ötven éven inkább túl, mint innen levő tagjai, tömegesen elindulnak hazafelé. Kosáry Domokos (mint írja, sok tapasztalt kinti magyarral megegyezően) azt vallja, hogy kellő előkészítés után ilyenképpen haza lehetne hozni a kinti magyarságnak két-három százalékát, vagyis hatszázézes létszámot véve alapul, 12—18 ezer embert. Ha ezt az arányszámot fel lehetne emelni négy-öt százalékra, vagyis 25—30 ezer emberre, ennyi amerikai magyarnak a haza-

hozatala a háborút követő években igen nagy eredmény lenne az egész magyarság megerősítése szempontjából. De valamennyiük, vagy csak a többség hazahozására gondolni képtelenség lenne. Nagyrésztük nem is jönne. De még ha jönnének is, itthoni kellő elhelyezésükről nem is szólva, még ha a tömeges hazatelepítéssel meg is várnók azt az időt, amikor elegendő hajótér állana ilyen nagyarányú hazatelepítés céljaira, százezres tömegek hazatelepítése az óceánon túlról technikailag és költségek szempontjából egyszerűen megoldhatatlan feladat lenne. Mindenki, aki járt az amerikai magyarok között és a helyszínen szerzett tapasztalatokból ismeri a helyzetet, jól tudja, hogy milyen felelőtlen vagy hozzá nem értő beszéd, ha valaki az egész amerikai magyarság hazahozataláról álmodozik.

Sokkal fontosabb az amerikai magyaroknak magyarságukban való megerősítése. A Magyarok II. Világkongresszusa is ebben látta az itthoni magyarság legfontosabb feladatát és reálisabbnak is látszik erre a feladatra való felkészülés, mint az egész amerikai magyarság százezres tömegekben való hazahozatalának sürgetése, ami lehet tetszetős politikai szólam, de alig egyéb. «Szükségünk van minden magyarra, nem mondunk le arról, ami a miénk» — írta az egyik politikai folyóiratunk hír kommentátora az amerikai magyarság hazahozatalának ügyéhez szólva hozzá, megtoldva sokatmondó és sokat akaró kijelentését azzal, hogy «történeti sorsunk századaiban kevésszer nyílt olyan alkalom egy hit — értve ezen azt a hitet, hogy az egész amerikai magyarságot hazahozhatjuk — realizálására, mint éveinkben.» Szép szavak, de ami Amerikát illeti, nem hiszszük, hogy éppen éveinkben nagyon reménykedhessünk a sok százezres tömegű kinti magyarság hazatelepítenének lehetőségében.

A kinti magyaroknak magyarságukban való megerősítését a második nemzedék megtartása által érhetjük el. Amerikai magyarok között járva, még ahol a legjobban összetartó csoportokban él is a magyarság, azt kell tartanunk legdöntőbb és legfontosabb ténynek, hogy ma már egyetlen nyelvi szempontból egységes amerikai magyar család sincs, feltéve természetesen, hogy a családban gyermekek vannak. A második nemzedékbeliek kivétel nélkül mind könnyebben és szívesebben beszélnek az angol nyelvet, amely pedig nem is anyanyelvük, hanem csak iskoláztatásuk nyelve. Ha mód lenne a már Amerikában született magyarokról ilyen szempontból pontos összeírást készíteni, akkor tűnnék csak ki, hogy a nyelvbéli gyors asszimiláció milyen hatalmas méretű és jóvátehetetlen rombolást végzett az amerikai magyarság birtokállományában, egyetlen nemzedékváltásnak három évtizednél nem hosszabb ideje alatt. Azok között pedig, akiknek már a szülei is Amerikában születtek, — és az egészen fiatalok között az üyen harmadik nemzedékbeliek nem mennek ritkaságszámba — csak kivételesen találhatni olyanokat, akik, ha törve is, tudnak valamennyire magyarul.

Éppen a nyelvnek ez a gyors váltása kell, hogy óvatossá tegyen bennünket a tömeges hazavándorlás sürgetésének kérdésében. Ha az első nemzedékbeli amerikai magyarságot egész tömegében haza tudnók telepíteni, a magyarul hiányosan vagy sehogyan sem beszélő második nemzedékbeliek nyomtalanul elvesznének az egyetemes magyarság szem-

pontjából. Magyarságukhoz ragaszkodó és a kinti magyarság megtartásának ügyét fajtájuk hivatásába vetett hittel őrző amerikai magyarok beszéltek nekem arról, hogy milyen felelőtlen és meggondolatlan eljárás lenne tömegérzéseket könnyen kiváltó izgatással hazacsalogatni az amerikai magyarság legkiválóbb, legtehetősebb tagjait és ezzel végzetesen meggyengíteni a kinnmaradókat. Én úgy érzem, észre kell venni és meg kell látni ezt a szempontot is! Tudni kell azután azt is, hogy a második nemzedékbeli amerikai magyarok egyrészt tökéletes angol nyelvtudásuknál, másrészt velük született tehetséges voltuknál fogva, amelyet magyar és legtöbbször egészséges paraszti származásuknak köszönhetnek, a kinti társadalom sokkal magasabb rétegeiben tudnak elhelyezkedni, mint apáik. Azért a pillanatnyi nyereségért amelyet az első nemzedékbeliek hazavándoroltatása jelentene, könnyelműség és a magyarság igazi érdekei ellen folytatott politika lenne, sorsukra hagyva, veszni engedni a második és későbbi nemzedékek magyarul már csak hiányosan vagy sehogyan sem beszélő, de fajtájuk és vérük szerint mégis csak hozzánk tartozó amerikai magyarjait.

A Magyarok II. Világkongresszusának tárgyalásai közben 1938 nyarán jelentkezett először teljes fontosságában a második nemzedékbeliek problémáinak fontossága. A kongresszushoz az amerikai magyarok által benyújtott javaslatok közül minden második új meg új utakat és megoldásokat sürget ezeknek magyarságuk tudatában való mind sikeresebb megtartására. A kinti magyarság vezetői körében olyanok, mint Kerekes Tibor, az új életre keltett és az utóbbi években mind tevékenyebb Amerikai Magyar Szövetség főtítkára, a washingtoni Georgetown University tanára, Daróczy Sándor református esperes, cartereti lelkész, Borsi Kerekes György, az egyik nagy betegsegélyző egyesület vezetője, egytől-egyig mind a *második nemzedékbeli amerikai magyarság magatartásában és megszervezésében látják Magyar Amerika minden másnál fontosabb problémáját.*

De amint a Magyarok Világkongresszusának 1938 nyarán lefolyt tanácskozásain késve érkezett a helyzet és a szükséges tennivalók felismerésének időpontja, ugyanez történt odakint az amerikai magyarság körében is. Erőteljesebb szervezkedést az idők maguk tettek lehetlenné. Az óhazával való kapcsolatoknak a háborús helyzet miatt történt meglazulása, majd teljes megszűnése sok olyan, nem annyira anyagi, mint inkább szellemi erőforrástól fosztotta meg az amerikai magyarságot, amelyet nem nélkülözhetnek, ha az 1938-ban maguk elé tűzött szervezési feladatokat, elsősorban a magyarul fogyatékosan vagy egyáltalában nem beszélő nemzedékek megszervezését és megtartását el akarjuk végezni.

A második nemzedékbeliek helyzetét előttem legvilágosabban Kecskeméthy József, az east-chicagói magyar református egyház fiatal lelkesze világította meg, aki maga is Amerikában született, de nagyrészt idehaza nevelkedett, második nemzedékbeli amerikai magyar.

— Nyugodtan merem állítani, — mondotta Kecskeméthy József a vele való beszélgetés közben — hogy a magyarsággal szemben vallott érzéseikben a második nemzedékbeliek közelebb állnak az óhazához, mint az első nemzedékbeliek, akik közül igen sokan megbántottan, nehezen

gyógyuló sebbel jöttek el hazulról. De a második nemzedékbeliek jobban szétszóródtak. Életük felszívódik Amerika angolszász közösségébe és ők maguk is kénytelenek hozzásimulni azokhoz az életformákhoz, amelyekről egzisztenciájuk kialakulása függ. Ezeket hazavinni és nagyobb számmal letelepíteni egyszerűen lehetetlen. Megtartani, sőt öntudatosakká tenni magyar érzéseiket nagyon nehéz, de nem lehetetlen... Az persze nem a mi dolgunk, hanem egyedül a tiétek, hogy eldöntsétek, érdemes-e erre a munkára vállalkozni — fejezte be szavait a fiatal amerikai lelkipásztor.

Végzetes és többé már jóvá nem tehető mulasztások eddig nem történtek. Nagy baj lenne, ha a korlátozatlanul szabad érintkezés lehetősége, csak olyan mértékben is, mint utoljára megvolt 1938-ban, a háborús helyzet miatt hosszú évekre lehetetlenné válnék. Reményi Sándornak, a Clevelandben élő literátor magyarnak aggodalmaiban sok az igazság. Kinti utamon, mikor az egyetemi városnegyedben levő, angol és magyar könyvekkel agyonzsúfolt lakásán felkerestem, nehéz hangon beszélt arról, hogy ha Európát az 1939-es, második világháború ismét hosszú évekre elszakítja Amerikától, a kinti magyarság sokkal veszélyesebb válság elé néz, mint nézett 1917-ben, amikor az Egyesült Államoknak az első világháborúba való beavatkozása megtörtént. Akkor, negyedszázaddal ezelőtt, — mondta Reményi — még a kilencvenes években kivándorolt, első nemzedékbeliek között is sokan akadtak, akik innen voltak a negyvenedik-ötvenedik életévükön. Ma ritkaságszámba megy az olyan első nemzedékbeli kivándorolt magyar, aki messze túl ne lenne «az élet útjának felén». De mi lesz, mikorra a háború véget ér? Kik maradnak meg azok közül, akikben még az óhaza iránti teljes hűség él és milyen pusztítást fog végezni a meggyorsuló asszimiláció a második nemzedék úgysis megbontott sorai között?

Ez az aggodalom jogos, de ha a második nemzedék megszervezésének munkája az itthoni magyarság nem ötletszerű és nem szűkmarkú, hanem az egész amerikai magyarsághoz eljutó, főként pedig rendszeres munkával folytatott támogatásával megindul, még mindig meg lehet menteni az amerikai magyarság birtokállományából azt, ami legértékesebb benne.

Az egész kérdés súlypontja a helyes irányban és kitartó munkával végzendő szervezésben van. Ettől függ, hogy a félmilliónál bizonyosan nagyszámú amerikai magyarság magyar marad-e nemcsak érzésében és szellemében, hanem szervezeteiben még akkor is, amikor a magyar nyelv tudása a nemzedékek kicserélődése miatt előbb háttérbe szorul, majd később szórványossá válik.

Amerikában a kinti magyarok között járva, kényszerítő erővel gyökerezik meg az emberben az a felfogás, hogy ha egyedül a magyar nyelv tudásához kötnénk az amerikai magyarság fennmaradásának minden reményét és lehetőségét, a most még félmilliónál nagyobb tömegű magyarságnak harminc, legfeljebb negyven év múlva nyomtalanul be kellene olvadni az Unió angol nyelvi egységébe, hogy beteljesedjék rajtuk az a végzet, amelyet Ravasz László jogos és megindokolt sötétenlátással már 1929-ben hirdetett, amikor azt mondta róluk, hogy sorsuk hason-

latos az olvadó jégtábla sorsához. Éppen ezért és éppen ennek a fenyegető végzetszerűségnek a kikorrigálására az amerikai magyarok között előbb kétnyelvű, majd tisztán angol nyelven működő, de működésükben és célkitűzésükben tudatosan magyarnak maradó szervezeteket kell létesíteni. A pennsylvaniai nagy német néptömbök, amelyek jóval korábbi kivándorlási hullámok árjával érkeztek át Amerikába, már régen áttestek ezen a fejlődési folyamaton és az ő példájuk világos útmutatásul szolgál nekünk is arra, hogy mi legyen a mi teendőnk.

Ma a viszonyok természetesen megkötik a kezünket, de a tettekre való várakozás egészen más, mint a tanácstalan tétlenség. Addig, amíg a cselekvésnek és a munkábaállásnak ideje meg nem érkezik, a fontos, hogy a hatszázezerfőnyi amerikai magyarság sorsa és élete ne maradjon ismeretlen terület, felfedezésre váró *terra incognita* a magyar közvélemény előtt. Megismerésükre az a közös sors kötelez bennünket, amely az egész világon összeköt minden magyart. Az itthoni, az országot alkotó magyarságnak pedig az a komoly, felelősséggel járó kötelessége, hogy a hazavágyókat hazasegítse, a kintmaradókat pedig minden rendelkezésre álló eszközzel segítse abban, hogy a magyarság egyetemes közösségében mindaddig megmaradjanak, ameddig ez a megmaradás emberileg lehetséges és keresztülvihető.

Máthé Elek.